

VILLI AFRIKKA JA TARZAN

PAULA HAVASTE

1910-luvun alussa Edgar Rice Burroughs oli, kuten niin monet kaltaisensa Yhdysvalloissa, perin pettynyt. Perinteiset miesten ammatit olivat kadonneet teollistuneesta yhteiskunnasta eikä miehisen miehen ominaisuuksia kaivattu toimistotöihin. Naisetkaan eivät pysyneet lestissä, vaan he vaativat jo kovaäänisesti oikeuksiaan ja osoittivat pystyvyyttään. Itseään viihdyttääkseen Burroughs alkoi kirjoitella todellisuuspakoisia mielikuvitustarinoita, joissa kaikki oli toisin. Syntyi tarina apinain kuninkaasta.

Tarzan, apinain kuningas (1912) on melkoinen sekamelska Kiplingin tarinoita, Romuluksen ja Remuksen myyttiä sekä omalaatuisesti tulkittua Darwinin evoluutioteoriaa. Epäuskottava juoni poukkoilee, mutta tarinan johdonmukaisuus ei olekaan Burroughsin Tarzan-kertomuksissa merkittävää. Tärkeää on hahmo itse: voimiltaan, älyltään ja moraaliltaan voittamaton Tarzan, jota kumartavat kaikki aatellisista roistoihin ja kesytetyistä ratsuista villipeitöihin. Tarzan valloitti seikkailuissaan jopa naiset, nuo vastustajista kavalimmat, ja muutti heidät yksi kerrallaan tahdottomiksi, palvoviksi palvelijoiksi.

Tarzan-tarinasta tuli heti jymymenestys. Niitä, jotka haikailivat takaisin entisaikojen miehen malleihin, oli myös seikkailusarjojen lukijoissa, ja Tarzan-kirjat myivät kuin häkä. Viidakossa seikkailleva aatellisesta syntyperästään alkuun niin tietämätön Tarzan oli loistava valinta. Lukijat janosivat lisää, ja Burroughs tehtiin toiveiden mukaan. Syntyi *Tarzanin paluu*, *Tarzanin poika*, *Tarzan taistelee jälleen*, *Tarzan ja amatsonit*, ja lopulta jopa *Tarzan käy sissisotaa*. tarinat muuttuivat sarjan edetessä kehnommiksi, juoni alkoi onnahdella ja henkilökuvaus kaventua, mutta se ei suosiota haitannut.

Afrikka vain odotti valloittajaansa

Tilanne oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä tällaiselle tarinalle otollinen, sillä populaarikulttuuri sai inspiraationsa Euroopan ulkopuolisesta maailmasta, jolloin katse käännettiin myös Afrikkaan. Se oli kuviteltu maanosa, jossa kaikki oli mahdollista. Kyse oli keinotekoisesta ja hämäästi sepitetystä vastakkainasettelusta länsimaisen sivistyksen ja villin viidakon välillä, kuviteltujen yhteisöjen törmäyksistä. Tarzan-tarinankin perusajatus on valloittajan tarina. Koko maanosa, kaikki siellä jo kehittyneet kulttuurit tavattoman arvokaine aarteineen, lukuisat kansat, villieläimet ja niitä ympäröivä villi viidakko – kaikki notkahtaa lupaavasti polvilleen, kun valkoinen tosimities saapuu paikalle. Kun Tarzan saapuu amatsonien maahan, hän alistaa soturinaiset ja ryöstää muutta mutkitta kulta-aarteet. Kokonainen maanosa vain odotti valkoista miestä saadakseen polvistua. Tämä ajatus osui ja upposi siirtomaavallan ajan ajattelutapaan.

Tarzanian ei voi ajatella ilman Janeaan. Elokuvi-ta poiketen kirjojen Jane on hämmäntävän epäkiinnostava. Hän on alkuun lupaavan pirteän tyttömäinen, mutta hiljalleen nousevan kiihkon katkaisee yksi suudelma. Enempää ei tarvita, Jane on valloitettu yhdellä yrityksellä, kuten villi Afrikkakin.

Seuraavaksi tarinassa on vuoden mittainen aukko, ja kun Jane palaa, hän on epäkiinnostava, madonnamaisen seksitön poikavauvan äiti. Janen vastakohtana Tarzanian viettelevät paljon kiinnostavimmat pahat naiset, kuten Oparin papitar La.

Papitar La ja seksuaalisuuden uhka

Tarzan-sarjan toisessa teoksessa *Tarzanin paluu* kerrotaan, kuinka Oparin apinamaisia miehiä hallitsee papitar La, joka ties minkä perinnöllisyyden

oikusta on yhtä kaunis kuin julmakin. Jo naishallitsijan olemassaolo esitetään rikoksena maailman-kaikkeuden periaatteita vastaan, ja Lan avoin seksikkyyksinetöi pahuuden. Papitar saapuu tarinaan pukeutuneena pelkkiin nahkahihnoihin ja jalokiviin, valmistautuen uhraamaan kiviveitsellään kiivapaateen sidotun Tarzanin.

Veistä pitelevä käsi jäykistyi jo, ollen valmiina iskemään, ja sitten La, nainen, heikkona vaipui rakastamansa miehen päälle.

Hänen kätensä silittelivät mykästi hyväillen Tarzanin alastonta ihoa, hän peitti miehen otsan, silmät, huulet kuumilla suuteloilla, vieläpä tahtoi koko ruumiillaan suojata häntä siltä hirveältä kohtalolta, jonka itse oli määrännyt, ja rukoili Tarzanilta vapisevalla, valittavalla äänellä rakkautta. Tuntikausia piti intohimon huuma liekehtivän jumalan kiihtynyttä palvelijataria vallassaan. (Suom. Valfrid Hedman 1922)

Mutta mitä tekee Tarzan, jonka päällä intohimoinen, kiehtovasti pelkkiin nahkahihnoihin ja jalokiviin sonnustautunut kaunotar tuntikausia kiemurtelee?

Hän käänsi vihaisesti muristen selkensä naiselle. Siinä oli vastaus! (Suom. Valfrid Hedman 1922)

Tarzanilla on pahinta vihollistaan vastaan voittamaton keino: vankkumaton seksuaalimoraali. On kiinnostavaa, kuinka paljon sankaruuden piirteet ovat muuttuneet. Nykykulttuurin supermies James Bond kaataa naisia huoleti, emmekä me muuta odotakaan. Jos hän olisi Tarzanin kaltainen supermies myös moraaliltaan, ranta-aalloista keinahdellen nousevaa bikinivenusta odottaisi yllätys. Bond murahtaisi ja kääntäisi selkensä naiselle – ja yleisö olisi kovin, kovin pettynyttä. Miehen seksuaalisuuden presentaatiot ovat siis muuttuneet. Se seksuaalinen tiukkamielisyys, joka sadan vuoden takaisessa Tarzan-tarinassa oli niin tärkeää, ei näytä tutulta oman aikamme viihdeteollisuudessa.

Hollywoodin Tarzan oli kuitenkin jo varhain toista maata kuin Burroughsin siveelliset alkuperäistarinat. Vuoden 1932 Apinoiden Tarzan ja sen jatko-osat toivat valkokankaalle Maureen O’Sullivanin, joka teki Janesta kuuman pakkauksen liki laittomilla keinoilla. Yllättävää kyllä paheksuntaa ei aiheuttanut lannevaate, jonka sivusta näkee syvälle pakaroiden sivuun, vaan viidakkovaatetuksen paljastama napa. Hänen Janensa uhkuu seksuaalista vetovoimaa, jonka edessä Johnny

Weissmüllerin Tarzan näyttäytyy riemastuttavan hämmentyneenä.

Tarzan ei häviä koskaan

Burroughsin motiiveille on helppo naureskella, samoin sille, kuinka innokkaasti hänen pohjattoman sovinnistiset, imperialistiset ja rasistiset tarinansa otettiin aikoinaan vastaan. Mutta hymy hyytyy, kun katsomme Tarzan-tarinoiden elinkaarta tarkemmin. Lukemattomat erilaiset elokuvaversiot, tv-sarjat ja sarjakuvamuunnelmat ovat seuranneet toinen toistaan, ja toistuvat yhä.

Tarzan ei näytä kuolevan eikä katoavan viihdeteollisuuden kestoosuusikkien joukosta. Meitä näyttää yhä viehättävän Tarzan-tarinan ajatus lafauroksesta, tosimehestä, jonka tunnistavat voittajakseen jo ensisilmäykseltä niin villin Afrikan mustat, uljaat brittiaateliset, kurjat roistot, mutta ennen kaikkea naiset, joiden perimmäinen halu antautua tulee Tarzanin kautta todistetuksi. Jokin tässä kammottavan asenteellisessä tarinassa vetoaa vuosikymmenestä ja jo vuosisadasta toiseen.

Tarmangani Tarzan gando, kreeg-ah! Valkoinen mies voittaa!

Lähteitä

- Andersson, Benedict 1983. *Imagined Communities. Reflections on the origin and growth of nationalism*. Verso.
- Bradbury, Ray 1975. *Tarzan, John Carter, Mr. Burroughs, and the Lond Mad Summer of 1930*. Toim. Irwin Porges. Brigham Young University Press.
- Campbell, Joseph 1988. *The hero with a thousand faces*. Princeton University Press.
- Chirac, Jacques 2009. *Tarzan!* Coédition musée du quai Branly.
- Dijkstra, Bram 1996. *Evil Sisters*. Alfred A. Knopf.
- Holtzmark, Erling B. 1986. *Edgar Rice Burroughs*. Twayne Publishers.
- Kimmel, Michael 1996. *Manhood in America. A Cultural History*. The Free Press.
- Lemmo, David 2017. *Tarzan, Jungle King of Popular Culture*. McFarland Books.
- Pollock, Griselda 1995. *Empire, Identity and Place. Masculinities in Greystoke: The Legend of Tarzan*. Lawrence and Wishart.
- Vernon, Alex 2008. *On Tarzan*. University of Georgia Press.

Kirjoittaja on filosofian tohtori.